

הרב חיים רפפורט

רב בק"ק כנסת ישראל

לונדון אנגליה

מנהג חסידים בענין שינה בסוכה (א)

השפעת הקבלה על ההלכה

מבוא

כבר בתקופת הראשונים אנו מוצאים שהמון בני ישראל וכמה מגדוליהם נהגו שלא ישנו בסוכה. התנהגות זו מובאת בשלחן ערוך ובפוסקים המיישבים אותה לפי גדרי ההלכה. בנוסף לזה, ידוע שבכמה חצירות של גדולי החסידות נמנעו הצדיקים והחסידים מלישון בסוכה מפני טעמים שונים, וכל הליכותיהם קודש הם. אך דא עקא, קמו כמה שבאו בתואנה כאילו יש כאן סטייה מדרכי התורה ח"ו¹. במאמר זה נבאר מנהג זה סיבתו, טעמו ומשמעותו לפי דברי הפוסקים והצדיקים זי"ע.

[אח"כ 1234567]

א. מנהג חסידים לגבי שינה בסוכה

כמה קדושים שהלכו לאורו של הבעש"ט ותלמידיו זי"ע נהגו שלא לישון בסוכה. כך נהגו בבית דזיקוב, וכמ"ש בספר "נזר הקודש" - מנהגי בית ראפשיץ² ש"בדזיקוב ושענדישוב לא היו ישנים [בסוכה]". וכך אכן שמעתי מחסיד אחד שמוצאו מבית דזיקוב שפעם קרה שאחד מחסידי האדמו"ר מדזיקוב נטה להתנמנם בתוך הסוכה, וטפחו הרב על ראשו באמרו "שלאפן טוט מען אין בעט נישט אין סוכה" [=ישנים ישנים במטה ולא בסוכה].

לפי עדויות רבות כך נהגו גם בבעלזא. הג"ר ר' יהושע כ"ץ זצ"ל רב בק"ק מאקאווע ובסערדיהל [שהי' זהיר טפי במצוות סוכה] העיד³ ש"בבחרותו בעת נסע להסתופף על

1. ראה בספר "תורת מנחם - התוועדויות, שנת תש"נ" חלק רביעי (עמוד 325 ואילך) דברי כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע: "שאלה זו מעוררים אלה שמחפשים לחרוץ ריב, לעורר מחלוקת ושנאת חנם בין בני ישראל ולכן אין להתייחס אליהם, ובודאי לא לענות ולהסביר בפלפול של הלכה, כאילו יש כאן שאלה בענין של הלכה, בה בשעה שאין כאן אלא נסיון לעורר מחלוקת ושנאת חנם. ההנהגה של ליובאוויטש (שזוהי אגב גם ההנהגה של בעלז) בענין שינה בסוכה ידועה ומפורסמת לכל יותר ממאה שנה - עוד בזמנו של אדמו"ר האמצעי, שנוסף לכך שהי' בעצמו למדן גדול, התנהג כך מפני שכך התנהג אביו, אדמו"ר הזקן, בעל התניא והשולחן ערוך! ואין לך חוצפה גדולה מזו כלפי אדמו"ר הזקן - לבא כיום, לאחר מאה שנה, ולעורר שאלות בענין שינה בסוכה! חוצפא זו גובלת גם עם שקר - בה בשעה שידוע ומפורסם לכל שכך נהגו מאה שנה לפני זה".

2. להרה"ח ר' אהרן האלבערשטאם שליט"א (ברוקלין תש"ס), עמוד קצה הערה קטז.

3. דבריו הובאו בהקדמת בניו לספרו "ויאמר יהושע" על חג הסוכות (ברוקלין, תשמ"ה) עמוד ז-ח.

הימים הנוראים בצל רבו כ"ק אדמו"ר מרן מורנו הרב ר' אהרן זי"ע בעיר בעלז", "החסידים והתושבים דשם לא נהגו לישון בסוכה". ועוד עדויות כיוצ"ב.⁴

^{אוצר החכמה}

וכן מצאתי שבלוח "דבר יום ביומו" ("לארץ ישראל ולחוץ לארץ") שנדפס באה"ק מטעם חסידי בעלז, (משנת תשמ"ב ואילך), נאמר במנהגי חג הסוכות: נוהגים להקל בשינה ובפרט במקומות הקרים וכו'. הרי שגם במקומות שאינם קרים נהגו כן.⁵

כידוע וכמפורסם כך נהגו גם חסידי חב"ד. בשיחת ליל ראשון דחג הסוכות ה'תרצ"ט⁶ דיבר כ"ק אדמו"ר ר' יוסף יצחק שניאורסאהן מליובאוויטש זי"ע בענין השינה בסוכה. באותו מעמד סיפר רבינו הרי"צ ממסורת עתיקת יומין מ"בית הרב" בעל התניא ע"ד ההקפדה שלא לישון בסוכה. אז סיפר מוהרי"צ איך שעוד בחיי רבינו הגדול בעל התניא וש"ע הרב זצוקללה"ה, הוכיח בנו וממלא מקומו הרב דובער, אדמו"ר האמצעי זצ"ל את האברכים שישנו בסוכה. כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצ"ל סיפר כמ"פ בשיחותיו הקדושות⁷ איך שנשיאי חב"ד לדורותיהם לא הי' ישנים בסוכה, "לא שינת עראי ולא שינת קבע" אפילו כשהדבר לא הי' כרוך ב"צער" (גשמי) כלשהו.

הרי לנו כמה עדויות ומסורות על דבר המנהג שלא לישון בסוכה כל עיקר אפילו בקרב חסידים שנזהרו ביותר בכל עניני תורה ומצותי', ודקדקו על עצמם לקיים מצוות סוכה בכל הידוריה. ואין הדבר אומר אלא דרשני: מה ראו על ככה ומה הגיע אליהם?

ב. מדין הפוסקים: השולחן ערוך והרמ"א

לכל לראש, ניתי ספר ונחזי מה שכתוב בדברי הפוסקים אשר מפיהם אנו חיים.

4. בני הרב כ"ץ בהקדמתם הנ"ל משערים שזה הי' רק מפני הקור אבל ע"פ המבואר בהמשך דברינו נראה ברור שהשינה בסוכה לא היתה נהוגה אצלם כלל ועיקר.

וראה דברי הגה"ק ממונקאטש זצ"ל בספרו "נימוקי אורח חיים" שם קובל על המתחסדים שנהגו שלא לישון בסוכה אף שלא היו מצטערים מחמת הקור, וז"ל: "ומכאן תוכחת מגולה לאותן המקילים... יהיו מי שיהיו... צדיקים אשר יקראו בשמותן... שאינם ישנים כלל בסוכה אם כי יש להם סוכות ותנורים בתוכם, ובפרט בתים גדולים ובנינים מרווחים... וגם סוכות כנ"ל ולהשתמש בהם בכל השנה בתים קבועים חדרים נאים, אבל אין ישנים בהם לעולם אם כי יש להם תנורים שם וגם כרים וכסתות לרוב ולאין מספר וכו' ופשוט שאין להשגיח במעשיות... שלהם כי זקנו או זקנתו צותה לאביו או זקנו וכו' שלא לישון בסוכה כלל כי... אין דנין מזמן לזמן ומגברא לגברא, כי הרי אנו רואין אותם בריאים וחזקים באבריהם... בכל מעשיהם".

סתם ה"מנחת אלעזר" ולא פירש כנגד איזה צדיקים וחסידים יצא בסופה ובסערה בהתלוננו על מנהגם שלא לישון כלל בסוכה. אכן הדברים ידועים שכיוון לצדיקי וחסידי בעלז. [ראה גם לדוגמא: נימוקיו לסימן רפ"ד ס"א ד"ה וזהו וספרו "דברי תורה" מהדורא א' אות ח"י. ובמיוחד - בשו"ת מנחת אלעזר חלק ג' סימן ע"ו, סוף ד"ה ומ"ש בענין המוחרם - במהדורות בלתי מצונזרות].

5. אמנם ראה זה חדש - בלוח "דבר יום ביומו" הנ"ל משנת ה'תשנ"א ואילך. וצ"ע.

6. נדפס ב"ספר השיחות ה'תרצ"ו - חורף ה'ש"ת" (קה"ת ה'תשמ"ט), עמוד 295.

7. ראה לקוטי שיחות חלק כ"ט עמוד 211 ואילך.

אה"ח 1234567

בשולחן ערוך אורח חיים סימן תרל"ט סעיף א' פסק המחבר, וז"ל: כיצד מצות ישיבה בסוכה, שיהיה אוכל ושותה [וישן ומטייל⁸] ודר בסוכה כל שבעת הימים, בין ביום בין בלילה, כדרך שהוא דר בביתו בשאר ימות השנה. וכל שבעת ימים עושה אדם את ביתו עראי ואת סוכתו קבע. כיצד: כלים הנאים ומצעות הנאות, בסוכה. וכלי שתיה, כגון אשישות וכוסות, בסוכה. אבל כלי אכילה, כגון קדירות וקערות, חוץ לסוכה. עכ"ל. וברמ"א שם: ואל יעשה שום תשמיש בזוי בסוכה, כדי שלא יהיו מצות בזויות עליו.⁹ עכ"ל.

ובשולחן ערוך שם ס"ב: אוכלים ושותים וישנים בסוכה כל שבעה, בין ביום בין בלילה, ואין ישנים חוץ לסוכה אפילו שינת עראי. אבל מותר לאכול אכילת עראי חוץ לסוכה כו' ומי שיחמיר על עצמו ולא ישתה חוץ לסוכה אפילו מים, הרי זה משובת. עכ"ל.

וברמ"א שם: ומה שנוהגין להקל עכשיו בשינה, שאין ישנים בסוכה רק המדקדקין במצות, יש אומרים משום צינה, דיש צער לישון במקומות הקרים (מרדכי פ' הישן¹⁰). ולי נראה משום דמצות סוכה איש וביתו, איש ואשתו כדרך שהוא דר כל השנה, ובמקום שלא יוכל לישון עם אשתו, שאין לו סוכה מיוחדת, פטור. וטוב להחמיר ולהיות שם עם אשתו כמו שהוא דר כל השנה, אם אפשר להיות לו סוכה מיוחדת. עכ"ל הרמ"א.¹¹

8. הוספת הגהת הרמ"א ע"פ לשון הטור שם. וראה לקוטי שיחות שבהערה הקודמת.

9. מקורו בארחות חיים הל' סוכה סימן לד - הו"ד בב"י או"ח שם.

10. מרדכי על מסכת סוכה סימן תשמ"א, וז"ל: "וגם מסקינן בשמעתין שאסור לישון חוץ לסוכה, אכן סומכין העולם על דבר זה שיראים מן הצינה והוי כחולה שאין בו סכנה דפטור מן הסוכה, או כמי שמצטער דפטור מן הסוכה".

11. וכ"ה במטה משה ח"ה סתתקט"ו [הו"ד (בקיצור) בשל"ה (במסכת סוכה שלו - קרוב לתחלתו)]: "עיקר המצוה לישון עם אשתו בסוכה, מדאמרינן בריש ערכין [כצ"ל] הכל חייבים בסוכה אפילו כהנים ופירש רש"י ואין יכולין לדור איש ואשתו בסוכה כו' קמ"ל. ומטעם זה מקילין עכשיו בשינה משום שאין יכול לישון עם אשתו שאין לו סוכה מיוחדת ולכן פטור". [וע"ש במטה משה שהביא גם את דברי המרדכי הנ"ל].

ובלבוש או"ח שם סעי' ב: "ויש אומרים משום דמצות סוכה היא איש וביתו איש ואשתו כדרך שהוא דר כל השנה בביתו ובמקום שלא יוכל לישון עם אשתו שאין לו סוכה מיוחדת פטור וטוב להחמיר ולהיות שם עם אשתו כמו שדר כל השנה עם אשתו אם אפשר להיות לו סוכה מיוחדת". וראה גם שו"ת חכם צבי סוף סימן צד: "עיקר מצות שינה לסוכה היא איש ואשתו", עיי"ש. (אבל ראה שו"ת שער אפרים, סי' לז, ועוד. ואכמ"ל).

והנה לשון הרמ"א במפת השולחן מורה דלאו משום דינא דמצטער קא אתי עלה אלא משום דכל עיקר חיוב השינה בסוכה אינו אלא כשישן בסוכה עם אשתו, "מה דירה איש ואשתו, אף סוכה איש ואשתו". וכן מבואר מלשון המטה משה והלבוש הנ"ל. אמנם בדברי הרמ"א בחיבורו הארוך דרכי משה (או"ח שם סק"ב), שם כתב את הדברים בביאור יתור, אין הדברים ברורים כל כך: "המרדכי בפרק הישן כתב אבל העולם סמכו על דבר זה שיראים מן הצינה והוי כחולה שאין בו סכנה או כמצטער דפטורים מן הסוכה, עכ"ל [המרדכי]. ואפשר מזה נתפשט המנהג שרבים מקילין בשינת הסוכה, ואע"ג דהטעם אינו מספיק שהרי ברוב המקומות אינו קר כל כך בימי הסוכות והוי יכולין לישון שם בכרים וכסתות. ולי נראה שנהגו להקל כי מצות סוכה לישון

שלשה דברים מפורשים בדברי הרמ"א: (א) "נוהגין להקל עכשיו בשינה בסוכה, שאין ישנים בסוכה רק המדקדקין במצוות"; (ב) מנהג זה כבר נתפשט בדורות הראשונים, ואחד מגדולי הראשונים - המרדכי - [לא קרא תגר על המנהג, ואדרבה] הציע טעם ליישב ולהצדיק המנהג שנהגו.¹² (ג) הרמ"א עצמו [לא הורה למחות כנגד הנוהגים כן, ואדרבה] מצדיק המנהג על יסוד זה שקבע שכשארין אשתו ישנה בסוכה. ומדבריו מבואר שאין חיוב לעשות סוכה מיוחדת כדי שתוכל אשתו לישן בה, [ומדברי נו"כ מבואר עוד שאפילו אם יש לו סוכה מיוחדת, אין לאשה שום חיוב לישן בסוכה אם אינה רוצה, אפילו כשארין לה צער מיוחד מזה¹³], אף הוא פטור מלישון בה. כי כשארין האשה ישנה בסוכה שוב לא

בה כמו שישן בביתו איש עם אשתו, וכמו שדרשו רז"ל תשבו כעין תדורו, וכמ"ש במהרי"ל שהי' ישן עם אשתו בסוכה ובזמן הזה שאין לכל אחד סוכה מיוחדת אלא רבים אוכלים ושותים בסוכה אחת אי אפשר להם לישון עם נשותיהן בסוכה כאחת, ואם יניחו נשותיהן בביתן והאנשים יישנו בסוכה לפעמים הוה מצטער, ולא מקרי כעין תדורו. וכבר אמרו (עירובין סג ע"ב עה"כ מיכה ב, ט) נשי עמי תגרשון מבית תענוגיה, זה הישן בחדר שאיש ואשתו ישנים שם ואפילו אשתו נדה, ואף יבטל על ידי זה מצות עונה לפעמים, או יבטל מה שנאמר ושמחת אתה וביתך, כי לפעמים אשתו מצטערת על זה, ומזה נשתרבב המנהג להקל בדבר. אך החרד אל דבר ה' ישתדל [למצוא] לו מקום שיוכל לישון שם בלא צער ויישן שם ויעבוד את ה' בשמחה. וכן נוהגין המדקדקין. וכן אמרינן בריש פרק קמא דערכין בהדיא דבמקום שלא יוכל להיות עם אשתו לא מקרי כעין תדורו ופטור מן הסוכה, ואף שיש לדחות מכל זה נשתרבב המנהג וסברא גדולה היא. עכ"ל הדרכי משה.

הרי שהתחיל וסיים את דבריו בהנימוק של "מה דירה איש ואשתו, אף סוכה איש ואשתו", ומשמע דאפילו אינו מצטער כשישן בסוכה לבד, אין זה בכלל "תשבו כעין תדורו", אבל באמצע דבריו כתב "ואם יניחו נשותיהן בביתן והאנשים יישנו בסוכה לפעמים הוה מצטער, ולא מקרי כעין תדורו" ומזה משמע דאינו פטור אלא מחמת לתא דמצטער. [ואף שגם פטור מצטער יסודתו בדין "תשבו כעין תדורו", מ"מ לכאורה נפק"מ לענין מי שאינו מצטער].

ואולי יש לומר דר"ל דכיון דבכה"ג "לפעמים הוה מצטער", תו לא הוה "כדרך דירתו" גם כשאינו מצטער, ושוב פטור מן הסוכה בכל אופן. או שמא יש לומר דלא הביא בדרכי משה מה ש"לפעמים הוה מצטער" אלא לתוספת נופך, וע"ד מ"ש בהמשך דבריו טעם נוסף לפטור משינה בסוכה משום שמחת יום טוב. אמנם איך שיהי' הביאור בדרכי משה, הרי מדברי הרמ"א בהגה"ה מפורש יוצא שטעם הרמ"א להקל בענין השינה בסוכה אינו תלוי בדין מצטער, אלא דהוא דין בפ"ע דאין דרך דירה לישון בסוכה לבד, וכ"כ גם במטה משה וכו"ל. ועדיין צ"ע בזה.

12. במג"א שם סק"ז כתב (דאפילו לפ"ד הרמ"א שחולק על טעם המרדכי, מ"מ) "מי שאין לו כרים וכסתות כראוי ויש צינה אין לו לישון שם כמ"ש ס"ז בהג"ה [ברמ"א שם: וכל הפטור מן הסוכה ואינו יוצא משם, אינו מקבל עליו שכר ואינו אלא הדיוטות]".

13. ויעויין אשל אברהם (מהדורא תנינא) להגה"ק מבוטשאטש, אורח חיים שם, שכתב וז"ל: "מה שכתוב בשולחן ערוך הקדוש לימוד זכות על שאינם לנים בהסוכות שייך גם בהסוכות שבהם תנורים של בית החורף ומסיקים בהם כי מכל מקום אין מוטל על הנשים ללון שם כי מכל מקום הדירה משונה מכפי דרך דירות בני אדם בכל השנה... יש תמיד חשש שמא יהי' גשם באמצע השינה וגם כשיש שם גג שיכולים לכסות בו מפני הגשם, עד ההילוך לכסות ועד שניעור ההולך לכסות יש גשם ע"ג הגוף ומטלטלין ויש על ידי זה צער ופחד צער ואין מוטל עלי' לישון".

מתקיימת בשינת הבעל התנאי של "תשבו כעין תדורו",¹⁴ ועל כן, גם הוא אינו מחוייב לישון בסוכה.¹⁵

ג. ביאור שיטת הרמ"א

והנה במה שהעיד לנו הרמ"א ש"נוהגין להקל עכשיו בשינה בסוכה שאין ישנים בסוכה", יש לציין שבנוסף לדברי המרדכי שציין הרמ"א, כתבו כן עוד ראשונים וטעמיהם וגימוריהם

[אוצר החכמה]

14. ויעויין בדרכי משה (הנ"ל הערה 11) בסוף דבריו, ובמגן אברהם שם סק"ח, דמקורו [של הרמ"א] הוא בסוגיית הגמרא ריש מסכת ערכין (ג, ע"א), דאיתא בברייתא שם "הכל חייבין בסוכה כהנים ליום וישראלים". ומקשה הגמרא "פשיטא, אי הני לא מחייבי מאן מחייבי". והגמרא מתרצת: "כהנים איצטריכא ליה, סלקא דעתך אמינא הוואיל וכתביב בסוכות תשבו ואמר מר תשבו כעין תדורו, מה דירה איש ואשתו אף סוכה איש ואשתו והני כהנים הוואיל ובני עבודה ניהו [פירש רש"י: ואין יכולין לדור איש ואשתו בסוכה שאין נזקקין לנשותיהן דרמיא עליהו עבודת הרגל אימא] לא ליחייבו, קא משמע לן נהי דפטירי בשעת עבודה [פירש רש"י: דאע"ג דלא אפשר להו כעין תדורו, כי היכי דאפשר להו מחייבי ובעידן עבודה פטירין] בלא שעת עבודה חיובי מחייבי מידי דהוה אהולכי דרכים דאמר מר הולכי דרכים ביום פטורין מן הסוכה ביום וחייבים בלילה".

אמנם הקשה המג"א מהא דתניא במסכת סוכה (כת, א) "האזרח, להוציא את הנשים", ובגמרא שם קאמר אביי דאף שסוכה היא מצות עשה שהזמן גרמא וכל מ"ע שהז"ג נשים פטורות מהן, מכל מקום לגבי מצות סוכה "סלקא דעתך אמינא תשבו כעין תדורו, מה דירה איש ואשתו, אף סוכה איש ואשתו, קמשמע לן" האזרח - להוציא את הנשים. ע"כ. ומשמע מגמרא זו דלא בעינן "איש ואשתו" למצות סוכה. ותירץ המגן אברהם, וז"ל: ויש לומר, דמכל מקום הבעל אינו חייב בסוכה אלא במקום שיכול לדור שם עם אשתו ואם לאו הוה לי מצטער ופטור לישון שם, וכן כתב של"ה ע"ש, עכ"ל המגן אברהם.

וכוונת המג"א בתירוצו נראה כך: דמ"האזרח" לא ממעטינן נשים אלא שלא יהיו חייבים בסוכה מחמת עצמם [ונפק"מ לנשים פניות, או נשואות שאין בעליהם בעיר וכל כיו"ב], ואפילו כשבעליהן עמהם אינם מחוייבים לישב ולישון בסוכה עמהם, אבל מ"מ כיון דבעינן "תשבו כעין תדורו" אין הבעל יכול לקיים חיובו אא"כ דר בסוכתו כדרך שהוא דר בביתו, "איש ואשתו", דאלה"כ הוה מצטער, [ויעויין באשל אברהם (שבהערה הקודמת) ד"גם תלמידי חכמים שעונתם רק בשבת קודש מכל מקום יש לומר שאין מוטל עליהם משורת הדין ללון בהסוכה כיון כשיש פת בסלו בטוח יותר... כל מה שביותר הברירה בידו בנקל ביותר עדיף... וגם כשאשתו נדה הוה לי בצד מה פת בסלו על ידי לינתו בהבית כי מכל מקום שייך קירוב הדעת עי"ז והעיקר מצד דהוה לי' השקטת המחשבות ביותר היטב"].

והנה המורם מדברי המג"א הוא דס"ל דיסוד הפטור הוא מדין מצטער (וכ"כ במחצית השקל שם), אמנם אין זה פושט את האיבעיא (הנ"ל הערה 11) בכוונת דברי הרמ"א, שהרי במחצית השקל כתב דהמג"א נותן טעם אחר דלא כמו שכתב רמ"א. וע"ש שדווקא גדול הוא להעמיס טעם המג"א (לפטור מדין מצטער) בדברי הרמ"א, ואין לשון הרמ"א סובלתו. ויעויין גם בשו"ת דברי יציב (הו"ד לקמן בפנים ס"ו) שנקט דלהרמ"א אין מצוה כלל (גם כשאינו מצטער) בשינה בסוכה כשאין לו סוכה מיוחדת לישון שם עם אשתו.

15. במגן אברהם שם הקשה על זה: חדא, "דהא אם עשה הסוכה במקום שאינו יכול לישון לא יצא כמ"ש סימן תר"מ ס"ד בהג"ה וא"כ אם אין לו סוכה מיוחדת לא יצא כלל". ועוד, "דבגמרא (סוכה כז, ע"ב) אמרינן שכל ישראל ראויים לישב בסוכה אחת". ותירץ המג"א ד"מכל מקום כיון שיכול לישון שם לבדו, הסוכה כשרה דהוי דירה ומ"מ הוא פטור דמקרי מצטער".

אוצר החכמה

עמהם¹⁶. בספר "בית הבחירה" לרבינו מנחם המאירי (עמ"ס סוכה כו, א) כתב: "אף אנו נוהגים להקל שלא ליתן מטות שלנו בסוכה ולשכב שם מפני סכנת הצנה שהיא מצויה בלילות במחוזות הללו, וכן שהם עלולים בגשמים הרבה באותו זמן, והרי אנו כמורשים מעיקרא. אלא שאבותינו ורבותינו היו נוהגים בלילות הראשונים ובימים הראשונים, שישנים שם קימעה בבגדיהם, דרך חבוב מצוה". גם בספר המנוחה לרבינו מנוח מנרבונה העיד על בני דורו ש"עכשיו הקילו בשינת הסוכה" ונתן שני טעמים לדבר: (א) "משום דפירצה קוראה לגנב". ו(ב) "דנפל חולשא בעלמא ורוח קימעה עוכרם".¹⁷

הרי לפנינו שלשה מגדולי הראשונים, מהם שלא דרו במקומות הקרים כרוסיא ופולין וכיו"ב אלא במקומות שהאקלים שם היא בדומה להאקלים בארץ ישראל וכיו"ב, וכולם מעידים ואומרים שכבר בימיהם ובמקומותיהם, כמעט ולא נהגו לישון בסוכה. גם במנהגי ק"ק וורמיישא כתוב לאמר: "ועתה אינם ישנים [בסוכה] כי אם אנשי מעשה ויחידי סגולה ונתפשט כן בכל הגולה".

והנה בראשונים הנ"ל מבואר דטעם המנהג הוא משום הצינה והקור, הרוחות והגנבים. ולפי דבריהם אתי שפיר מה שאין ישנים בסוכה כי אם יחידי סגולה, כיון שיש לומר שרק יחידים אלו אינם מצטערים ע"י השינה בסוכה. [ומדברי המאירי מבואר שאפילו היחידי סגולה פטורים היו מן הדין אלא שנהגו לישון קצת בסוכה "דרך חיבוב מצוה"]. אבל הרמ"א כתב¹⁸ על טעם הראשונים דאינו "מספיק שהרי ברוב המקומות אינו קר כל כך בימי הסוכות", והמציא טעם חדש לשבח המנהג שנשתרבב, והוא דההיתר שלא לישון הוא משום דינא דתשבו כעין תדורו, "מה דירה איש ואשתו, אף סוכה איש ואשתו" [וטעם זה שייך בכל המקומות ובכל הזמנים], ולאידך העיד שעכ"ז נהגו המדקדקין במצוות לישון בסוכה. ומסתמת דבריו מבואר דמנהג המדקדקין הוא שישנים תמיד בסוכה ולא רק "קימעה דרך חיבוב מצוה".

ודברי הרמ"א דורשים ביאור בשנים: (א) אם אין חיוב לישון בסוכה אא"כ אשתו ישנה עמו, מהו טעם המדקדקין במצוות שישנים בסוכה, והלא הרמ"א בעצמו פסק (או"ח שם ס"ז) ד"כל הפטור מן הסוכה ואינו יוצא משם, אינו מקבל עליו שכר ואינו אלא הדיוטות"?¹⁹

16. ראשונים אלו עשו "כמו שעשו כל הגאונים הראשונים והאחרונים, כשראו המנהג סותר לתלמוד, חקרו ופשפשו עד מקום שידם מגעת לתת טעם למנהג שמתנהג על פי גדולים, וכל שכן במנהג הזה שהגדולים בעצמם לא היו נזהרים" (לשון הב"ח בתשובות החדשות - סימן מב - בקשר לאכילת תבואה חדשה של גוים).

17. רבינו מנוח על הרמב"ם הלכות סוכה פ"ז ה"ז. [ומסיים: "מיהו ביום דליכא למיחש לגניבה אסור לישון חוץ לסוכה"].

18. בדרכי משה - נעתק לעיל בהערה 11.

19. ראה שו"ת בית ישראל או"ח סימן עט שהקשה לפי טעם המרדכי שהביא הרמ"א: "אם כן מעתה ראוי להבין טעם המדקדקים. דאם יש מקום לומר דעל פי דין פטורים משינה מכח צינה מה ראו להחמיר, הרי שם

(ב) הרמ"א פתח את דבריו וקבע "נוהגין להקל עכשיו בשינה בסוכה שאין ישנים בסוכה", ומסתימת דבריו משמע שכך נהגו ונוהגים הכל [חוץ מן המדקדקין], וסיים בנימוק שלכאורה אינו מצדיק את הנהוג אלא לאנשים נשואים שנשותיהם עמהם בעיר. בשלמא לפי טעם המרדכי שאין ישנים בסוכה מחמת יראת הקור, שפיר נהגו גם הרווקים שלא לישון בסוכה שהרי הכל מצטערים אצל צינה, אבל לפי הרמ"א לכאורה אין היתר אלא לנשואים, וגם בהם, הרי נתת דבריך לשיעורין, שאם אין אשתו עמו בעיר או שהוא מהולכי דרכים - למה יפטר משינה בסוכה?²⁰

¹⁷³⁴⁵⁶⁷אוצר החכמה

והנה לגבי הקושיא הראשונה יש לומר בשני אופנים: (א) שהמדקדקין חוששים שאולי יש חיוב לישון בסוכה גם כשאין אשתו ישן בה, דגם בכה"ג שפיר מיקרי "תשבו כעין תדורו". (ב) לדעת הרמ"א באמת אין ענין גם למדקדקין לישון בסוכה אא"כ גם אשתו ישינה שם, וכמו שסיים "וטוב להחמיר ולהיות שם עם אשתו כמו שהוא דר כל השנה אם אפשר להיות לו סוכה מיוחדת". וחומרא זו היא אכן מנהג המדקדקין שעושים סוכה מיוחדת ונשותיהם ישנים עמהם בסוכה. וכן משמע ממ"ש הרמ"א בדרכי משה.²¹ [וכ"כ בשו"ת דברי יציב להגה"ק מצאנז-קלויזענבערג זצ"ל (או"ח סרע"ד): ד"חזינן שם מפורש דמ"ש הרמ"א דטוב להחמיר וכו', היינו דוקא אם אפשר לו בסוכה מיוחדת, הא לאו הכי לא".]

אבל קושיא השני' לכאורה מתמי' טובא. ובספר אשל אברהם להגה"ק מבוטשאטש זצ"ל כתב שבאמת הרמ"א פוטר את כל העולם כולו מדין שינה בסוכה. הוא תני לה והוא מפרש לה: הרמ"א סובר שרווקים נמשכים אחרי בעל הבית או רובא דעלמא. במצות "תשבו כעין תדורו" דיבר הכתוב בהווה. כיון שבמצב הרגיל ביותר אין השינה בסוכה "כעין

[סתירל"ט ס"ז] פסק הרמ"א דכל הפטור מן הסוכה ואינו יוצא ממנה נקרא הדיוט ואינו מקבל שכר, א"כ מה רבותייהו דהמדקדקים דמחמירין? [וע"ש שתירץ (על יסוד מ"ש באיוב ג, כד ובמס' ברכות ס, ע"א עה"כ) דהמדקדקים... אינם יראים מן הצינה, כי מאחר דמקיימי המצוה כראוי, באהבה, א"כ ממילא הם שומרי מצוה ולא ידעו דבר רע (קהלת ח, ה) ולא יזיק להם הצינה. משא"כ המוני עם הם חוששין ופוחדין מצינה, א"כ יוכל לפגוע בהם ומשום הכי פטורים"]. אמנם כל דבריו לא נאמרו אלא לפי שיטת המרדכי שכתב דטעם המנהג הוא משום שיראים מן הצינה. אמנם עדיין צ"ב לפי שיטת הרמ"א דס"ל דהפטור הוא משום תשבו כעין תדורו - מה דירה איש ואשתו.

20. ועד"ז הקשה בספר "יסוד ושורש העבודה" שער יא פי"ב: "בודאי ביום אין שייך טעם זה ואף בלילה כשישן בביתו יחיד גם כן אין שייך טעם זה". [אלא דמ"ש שם "כמ"ש הרמ"א בד"מ", לא זכיתי להבין]. ואין לומר דלהרווקים סגי בטעם המרדכי, דהא הרמ"א בדרכי משה (הנ"ל הערה 11) כתב דטעם המרדכי "אינו מספיק, שהרי ברוב המקומות אינו קר כל כך בימי הסוכות והיו יכולין לישון שם בכרים וכסתות". וראה גם יסוד ושורש העבודה שם.

21. נעתק לעיל הערה 11. [וכן משמע ממ"ש רבינו הזקן לדעת הט"ז (הו"ד לקמן ס"ג), "טוב להחמיר שיהיה לו סוכה מיוחדת שיוכל לישון שם עם אשתו ויקיים שתי המצות".]

תדורו", שוב אין חיוב על אף אחד - אפילו רווקים וכיו"ב - לישון בסוכה.²² והנה יהא הביאור אשר יהא, אבל בזאת בוודאי צדק הגה"ק בעל אשל אברהם, שלשון הרמ"א וסיגנונו מורה ובא שהמנהג שלא לישון בסוכה הוא מנהג השווה בכל החייבים במצות סוכה ולא רק לאנשים נשואים.²³ וכבר נודע בשערים שאצלינו דברי הרמ"א הרי הם כדבר משנה,²⁴ וקבלנו ש"בני ישראל יוצאים ביד רמ"א"²⁵, והוא לא הורה לעקור את המנהג "שנשתרבב", אלא זירז את המדקדקים לבנות סוכות המיוחדות לאיש ואשתו ולקיים מש"נ תשבו כעין תדורו.

ד. שיטת הט"ז

בטורי זהב או"ח שם (סק"ט) הקשה על טעם הרמ"א בישוב המנהג "שאין ישנים בסוכה", והציע טעם מדילי, וז"ל: ונראה לעניות דעתי לתת טעם לקולת השינה דאיתא בגמרא (סוכה כה, א-ב) שלוחי מצוה פטורים [מן הסוכה]... והכי נמי למי שנשוי אשה שחייב לשמח את אשתו ברגל כדלעיל סימן תקכ"ט (ס"ב), ונשים פטורות מן הסוכה, אם כן אם אינו רוצה לפרוש מאשתו מקרי דבר מצוה, ועל כן פטור מן הסוכה בלילה בשינה. ואפילו אם אשתו איננה טהורה, מכל מקום שייך שמחה כשבעלה עמה בחדר כדאיתא

ואוצר החכמה

22. זה לשון האשל אברהם (מהדורא קמא) אורח חיים שם: "ולפום ריהטא לא שייך טעם זה בגדולים שאין להם נשים או בגדולים שאין עמהם נשותיהם. ואולי יש לומר, כיון דלגבי רובא דעלמא... יש קולא מצד כעין תדורו שייך כן על כולם. והסמוכים על שולחן אחרים הם אולי כטפלים בסיגנון הדירה להבעל הבית ששייך בה [!] קולא הנ"ל". וע"פ דבריו נ"ל דיש לתרץ גם קושיית היסוד ושורש העבודה הנ"ל הערה 20 דאין יועיל טעם הרמ"א לענין השינה ביום. ודו"ק.

23. ובשו"ע הרב (הו"ד לקמן בפנים) כתב בא"ד: "נהגו העולם להקל בשינה שאין ישנים בסוכה... ויש שלמדו עליהם זכות למי שנשוי אשה" [וממשיך להעתיק טעמו של הט"ז להצדיק המנהג בזה]. ומשמע מדבריו דהמנהג להקל שווה הוא בכל [אלא דה"ל לימוד זכות] של הט"ז אינו אלא למי שנשוי אשה].

24. ראה שו"ת חוות יאיר סימן קסה - הו"ד בנתיבות המשפט חו"מ סכ"ח: "בכל מה דסתם הבית יוסף בשולחן ערוך ובמקום הג"ה רמ"א דעת חולקים והסכים עמהם ג"כ ה"ל כדבר משנה בארצות הללו דנוהגין כוותי". וידועים דברי התומים (חו"מ שם סימן כה בקיצור תקפו כהן אות קכד, הובא גם בשו"ע רבינו הלכות תלמוד-תורה פ"ב, ס"א): "ח"ו לומר קים לי נגד הכרעת מרן הש"ע והרמ"א, כי הכל בכתב מיד ה' השכיל על ידם, ורוח ה' נוססה בקרבם להיות לשונם הזהב מכוון להלכה אף בלי כוונת הכותב, רוח ה' דבר בם ומלתו על לשונם, וחפץ ה' בידם הצליח".

25. ראה שו"ת חתם סופר חאו"ח סימן קג: "וצדקו דברי רמ"א, וכיון שכן אין להרהר אחר מנהגנו... ובני ישראל יוצאים ביד רמ"א". ובתשובותיו לאבן העזר ח"א סוף סימן צח: "בהא סלקינן, כל ישראל יוצאים ביד רמ"א". וראה גם שם סימן קל ד"ה וזולת זה. ובשו"ת מהרש"ם חלק א סימן קע ד"ה וע"ד הגט: "והנה הגם שהאריכו האחרונים לפקפק בדינו של הרמ"א כו' מכל מקום כבר נודע שקיימו וקבלו עליהם מנהגים שהובאו ברמ"א וכל בני ישראל יוצאים ביד רמ"א". ושם חלק ז סימן סח: "ועיין תשובות מהרשד"ם... מ"ש בגוף דינו של הרמ"א אבל בני ישראל יוצאים ביד רמ"א". ובשו"ת אחיעזר חלק א, אה"ע סימן יג אות ד': "כל זה כתבתי לצד... אבל לענין הלכה, כל ישראל יוצאים ביד רמ"א על פי הכרעתו". וראה גם שו"ת מנחת אלעזר ח"א סכ"ט (הרוב לסופו): "לדידו האשכנזים היוצאים ביד רמ"א".

בגמרא (עירובין סג, ע"ב) שאסור לישון בחדר שאיש ואשתו לנין בו, ואמר רב יוסף אפילו באשתו נדה שנאמר (מיכה ב, ט) נשי עמי תגרשון מבית תענוגיה. כן נראה לי טעם הקולא בזה למי שמיקל בו. עכ"ל הט"ז.²⁶

והנה לענין מ"ש הט"ז בתחלת דבריו "דאם אינו רוצה לפרוש מאשתו מקרי דבר מצוה" [וע"כ פטור מן הסוכה] הקשה החיי אדם (כלל קמ"ז סעיף א) דהלא קיי"ל (יו"ד סקפ"ד ס"י) דגם כשהולך בדרך, שאז יש חיוב לשמח את אשתו, אם לדבר מצוה הולך הוא פטור מלשמח את אשתו. וא"כ איך שייך לומר דכאשר הבעל רוצה לשמח את אשתו הרי הוא פטור ממצות סוכה?²⁷

ותירץ החתם סופר (בהגהותיו שנדפסו על גליון השו"ע), וזה לשונו: "דלא קשה מידי, דהכא כעין תדורו בעינן, ואילו בדירתו כשהי' צריך לשמח אשתו לדבר מצוה הי' מחוייב לצאת מבית לחדר לפוקדה, אם כן אין כאן מצות סוכה כלל. ומזה הטעם מצטער פטור מן הסוכה, אע"ג שחייב בכל המצוות. ומשום הכי לא הוה כעין דירה, דהמצטער יוצא ממנה וממילא אין כאן מצות סוכה". [וכ"כ בשו"ת דברי יציב (הנ"ל ס"ג) שם].

ועל יסוד דברי החתם סופר נראה לפרש גם המשך דברי הט"ז, דגם כשאין אשתו טהורה המצוה לשמח אשתו ברגל 'דוחה' מצות ישיבה בסוכה, דכוונתו לומר דבכה"ג שרוצה לשמח את אשתו ע"י שינה עמה בחדר, כיון שאילו היה בבית היה יוצא מבית לחדר לקיים מצוה זו, אם כן גם בסוכה אינו מחוייב לדור בה בכה"ג, דתשבו כעין תדורו בעינן.

ובשולחן ערוך רבינו הרב (או"ח שם ס"ט) ביאר דברי הט"ז באופן אחר, וז"ל: עכשיו נהגו העולם להקל בשינה שאין ישינים בסוכה רק המדקדקים במצות. ויש שלמדו עליהם זכות²⁸ למי שנשוי אשה, שחייב לשמח את אשתו ברגל, ונשים פטורות מן הסוכה, אם כן, אם אינו רוצה לפרוש מאשתו מקרי דבר מצוה, וכל העוסק במצוה פטור ממצוה אחרת כמו שיתבאר בסימן תר"מ [סי"ח], ועל כן הוא פטור משינה בסוכה בלילה. ואפילו אם אשתו איננה טהורה, מכל מקום שייך שמחה כשבעלה מתייחד עמה בחדר אחד כמו שיתבאר.²⁹ ומכל מקום, טוב להחמיר שיהיה לו סוכה מיוחדת שיוכל לישון שם עם אשתו ויקיים שתי המצות. עכ"ל רבינו.

26. וצע"ק שלא הביא הט"ז דברי הדרכי משה (הנ"ל הערה 11) שהביא ג"כ הטעם משום שמחת יו"ט. ואולי י"ל דמזה סמוכין להסברא שלא הי' הדרכי משה לפני הט"ז. ואכמ"ל.

27. אם לדין יש תשובה - דמהיכי תיתי דגדרי מצות שמחת יו"ט שווים לגדרי מצות עונה. ואכמ"ל.

28. ולא זכיתי להבין למה השמיט רבינו הזקן את טעם הרמ"א והמגן אברהם בביאור המנהג שלא לישון בסוכה.

29. סתרל"ט שם סעיף יו"ד.

עכ"פ מדברי שלשתם [הט"ז, החת"ס ושו"ע הרב] נמצינו למדין דמי שהוא נשוי ורוצה לישון בחדר אחד עם אשתו, כיון דיש בזה קיום מסויים במצות שמחת אשתו, הרי הוא פטור מחיוב שינה בסוכה, יהי' מאיזה טעם שיהי'.

ה. סיכום הדברים לאור הפוסקים

הרמ"א קבע "שאין ישנים בסוכה רק המדקדקין במצוות", וכן כתב בשולחן ערוך הרב. מדברי הרמ"א עצמו משמע דמנהג זה שווה הוא בכל, נשואים ובחורים רווקים, והגה"ק מבוטשאטש סובר שגם טעמו של הרמ"א שייך (בעקיפין) גם לגבי רווקים. טעם הרמ"א אינו ענין לקור וצינה שלא כל המקומות שוות בזה, אלא יסודו הוא בדין "תשבו כעין תדורו" הנאמר במצות סוכה וכמו שנתבאר.

בנוסף לכך ישנם שלשה טעמים נוספים שנאמרו להצדיק המנהג בתנאים מסויימים: (א) מפני הצינה: כשהקור או המזג אוויר בסוכה מפריע לו, דבכה"ג הרי הוא מצטער (טעם המרדכי והמאירי ורבינו מנוח). (ב) מפני ליסטים: "כל שיש בישיבתם בסוכה חשש גנבים או לסטים" והפירצה בבית קוראה לגנב. (המאירי ורבינו מנוח). (ג) מפני מצות שמחת יום טוב: וזה שייך רק בנשוי דקיי"ל אשה בעלה משמחה.

עוד יש טעם נוסף להקל בענין השינה בסוכה, והוא כמבואר בלבוש (או"ח סימן תר"מ ס"ד), וז"ל: כל מצטער פטור מן הסוכה בין מלאכול בה בין מלישון בה, ומצטער דפטור אסמכה אקרא ג"כ דכתיב הכא (אמור כג, מב) כל האזרח בישראל ישבו בסוכות, וכתיב (תהלים לז, לה) ומתערה כאזרח רענן, ודרשו בה³⁰ איזהו אזרח שחייב לישיב בסוכה, מי שהוא שליו ושקט ורענן בתוך סוכתו שיוכל לישיב בה בשמחת לבו אבל לא המצטער מחמת ישיבתו בה... מה שנהגו רובא דעלמא לישון חוץ לסוכה כבר אמרנו למעלה (סתרל"ט ס"ב) שסומכים על דבר זה שיראים מפני הצינה והוי כחולה שאין בו סכנה או כמצטער שפטור מן הסוכה שאין לכל אדם כרים וכסתות שיוכל להביאם תוך הסוכה. ואפילו יש לו, אין כל אדם יכול לטרוח בכל לילה להביאם שם ולמחר לפנותם - אין לך מצטער גדול מזה.³¹ עכ"ל הלבוש.³²

30. ראה עד"ז במנורת המאור להר"י אלנקוה ח"ב עמוד תטו. וצ"ל שדרשה זו נמצאת היא במדרש שהי' לפנייהם ולא הגיע לידינו. ועיין בפירוש הרמב"ן על הכתוב ויקרא שם (בסופו).

31. נימוק זה לפטור משינה בסוכה הובא גם בשולחן ערוך רבינו הרב או"ח שם סעיף ח, (אבל לא - כמ"ש בלבוש - בתור ביאור למנהג העולם) וז"ל: במקומות הקרים שיש צער לישון בסוכה מחמת הקור ואין לו כרים וכסתות כראוי אין צריך לישון בסוכה. ואפילו יש לו כרים אלא שאי אפשר לו להכין להם מקום בסוכה לכל שבעת ימי החג, בענין שיצטרך לטרוח להוציאן מהסוכה בשעת האכילה ולחזור ולהכניסן בעת השינה, והיא טרחא יתירה ומצטער בטרחא זו בענין שאם היה לו טרחא כזו לישון בביתו לא היה ישן בביתו, אינו צריך לישון בסוכה, שכל המצטער בישיבת הסוכה פטור מישיבתה, עכ"ל. וראה גם ס"ד שם לענין לימוד בתוך הסוכה, וז"ל: הכל לפי הענין שאם יש לו מנוחה בסוכה צריך ללמוד בסוכה ואם צריך ללמוד מתוך ספרים הרבה אם

נימוקים דומים נוספים נמצאים בכמה ספרים, לא עת האספס פה. רק נציין שגם בארצות החמות כמו בארץ ישראל, בארץ מצרים, מרוקו³³ וכיו"ב, העידו כמה פוסקים שנהגו להקל מאד בענין השינה בסוכה³⁴ וכמה מהם אף עשו סמוכין לאלו שנוהגים שלא לישון בסוכה כלל.³⁵

אפשר לו להכין להם מקום בסוכתו בענין שלא יצטרך לפנותם מסוכתו בעת האכילה והשינה ולחזור ולהכניסן בעת הלימוד צריך ללמוד בתוך הסוכה אבל אם אי אפשר לו להכין להם מקום בקל בלא טורח רב ויש לו טורח רב לפנותם ולחזור ולהכניסם יכול ללמוד חוץ לסוכה לפי שכל טרחא יתירה שאין האדם מצטער ומונע את עצמו מטרחא זו כדי לישב בביתו בקביעות אין מחויב לטרוח כדי לישב בסוכתו בקביעות, עכ"ל.
32. והנה באלו שאינם מצטערים מחמת עצם הישיבה, אלא מחמת הטירחא להכין מושבם בתוך הסוכה, יש לעיין מהו הדין אם החמירו ע"ע והטריחו א"ע לעלות ולהכנס לסוכה, האם קיימו בזה מצות סוכה, שהרי סוכ"ס לא נצטערו בשעת ישיבתם בתוכה, או דנימא דכיון שע"י צער בא להם הישיבה לא הוה בגדר "תשבו כעין תדורו".

ונראה דבאנו בזה לידי מחלוקת האחרונים, דהמחצהש"ק (ר"ס תרל"ט) ס"ל (בדעת המג"א שם) דלא קיים מצוה בישיבתו, ואסור לו לברך על ישיבה זו דלאו מצוה קא עביד. וכן נקט החיי אדם בכלל קמז סו"ס ט. אבל בשו"ת הגרעק"א סימן ס"ח בהג"ה מבין המחבר [וכ"מ ממ"ש הבכורי יעקב סתרל"ט סקל"ח - הו"ד בבה"ל להמשנ"ב שם ס"ז ד"ה הדיטות] ס"ל דבכה"ג שטרח ונכנס לסוכה, הרי אף שלא הי' מחויב לעשות כן, מ"מ כשעשה כן הכניס עצמו לחיוב ומקיים מצוה בישיבתו בסוכה שעלתה לו בטירחא.

ובהסברת פלוגתתם נראה, דהמחצהש"ק והחיי"א ס"ל דהיכא דפטור מן הסוכה מחמת טירחא וצער הדרוש כדי להגיע אלי', אז הוא פטור ממצות סוכה, דהתורה לא חייבתו במצוה זו אלא כעין תדורו (בכל השנה). וע"כ בכה"ג שצריך להטריח א"ע או להצטער כדי להגיע אל הסוכה, אזי גם אם ציער א"ע עדיין בפיטורו עומד, ולא שייך לומר ד"בדיעבד" [שדחק א"ע] נתחייב במצות סוכה, דכל שהישיבה בסוכה מגיע לו ע"י צער איננה כעין תדורו ואיננה בכלל מצות בסוכות תשבו, וע"כ אין בישיבתו בסוכה שום קיום מצוה. אבל הגרעק"א ס"ל דבהך דינא דתשבו כעין תדורו נכללו שני דברים: חדא, דהיכא דעצם הישיבה בסוכה מצערתו (וכגון בירדו גשמים, זבובין ויתושין כו' קור וחום וכל כיו"ב), אז פטור הוא ממצות סוכה, דאין הישיבה בסוכה בצער מעשה של מצוה בכלל (ולכן כשמחמיר א"ע נק' הדיוט). ועוד, דהיכא דההכשר מצוה, דהיינו המאמצים הדרושים להגיע אלי' עולים לו בטירחא וצער פטרתו תורה מהכנות אלו (וכגון עובר בנהר, הולך לסוכת חבירו, טלטול כרים וכסתות, הפסק סעודתו ושינתו כדי לעלות ולהכנס לסוכה, אבל אין הפטור מעצם מצות ישיבה סוכה אלא מההכנה והטירחא להגיע אלי'. אלא דממילא הוא דפטור מהישיבה בסוכה, דכיון דפטור הוא מההכנה, ממילא הוא דפטור גם מהישיבה. ולכן כאשר הטריח א"ע כדי להגיע לסוכה אע"פ שלא הי' מחויב לעשות כן דלא הוה כעין תדורו, מ"מ שוב אין סיבה לפטור מהישיבה בסוכה, דמעצם הישיבה בסוכה לא נפטר דהוה שפיר כעין תדורו. ודו"ק.

33. ראה שו"ת "ישמח לבב" (לר' ישועה שמעון חיים עובדי' - ג'רבה, ה'תשי"ב) אור"ח סוף סי"ח (אות יד): "תוכחת מגולה לזנב בני אדם העוזבים ארחות יושר ואינם ישינים בסוכה".

34. וראה "עובדות והנהגות לבית בריסק" (להרב שמעון יוסף שי' מלר) חלק ב' (ירושלים ה'תשנ"ט) סוף עמוד צו "שמרן הגאון ר' יצחק זאב [הלוי סאלאוויטשיק מבריסק - ירושלים] לא הי' ישן בסוכה, שכן לא הי' הדבר טוב עבורו, והי' בבחינת 'מצטער פטור מן הסוכה'. אולם כל יום בשעות הצהריים הי' נח וישן קצת בסוכה, כדי לקיים את ה'תשבו כעין תדורו'".

35. ראה "נהר מצרים" (להרב רפאל אהרן בן שמעון - נדפס מחדש ע"י מכון "טוב מצרים", ירושלים תשנ"ח) הלכות סוכה ולולב ס"ג, ומה שכתב ב"שער המפקד" הלכות סוכה ס"ח וב"נהר פקוד" שם, עיין שם.

וכבר כתב ב"ערוך השולחן" (או"ח שם סי"ג) ש[מלבד בעיית הקור בסוכה] "לפי הסוכות שלנו, ברובא דרובא בהכרח להצטער בשינה בסוכה³⁶ כמו שאנו רואין זה בחוש, ומיעוטא דמיעוטא שלא יצטער בשינה בהסוכה, ולכן נהגו להקל בזה".

והנה אם כי בוודאי אמת נכון הדבר שכמה פוסקים ובראשם הגר"א, שכדרכם הסתמכו רק על הגמרא ולא הסבירו פנים למנהג שנתפשט, לא קיבלו עליהם דברי הרמ"א בנדו"ד³⁷, וגם יש שבאו לדון מסברא על תוקפם של כל נימוקים אלו שנאמרו ליישב למה "אין ישנים בסוכה" ונפגשו בעקולי ופשוטי - תקציר היריעה מהכילם³⁸ - מכל מקום דומה אני שכל אדם ישר הולך יודה על האמת, דמי שנוהג כמנהג שהובא ברמ"א, בט"ז, במגן אברהם ובשו"ע הרב, אין מזניחין אותו³⁹, ופשיטא שאין לבא אליו בטענת פושע⁴⁰. ואכן, הרבה

36. ראה שו"ת מנחת אלעזר ח"ד סו"ס לא: "ומדינא יכולין לפטור מן הסוכה בגשמים נוטפין וכו'... וכן כיוצא בדבר קל יכולין לפטור א"ע מדינא, אלא שישיראל קדושים מחמירים על עצמם ואינם יוצאים מן הסוכה".
37. אמנם נפלאות הדבר בעיני מה שבוה"ז אין המדקדקין הישנים בסוכה עושים (ע"ד הרוב) סוכות מיוחדות כהוראת הרמ"א וכמעט לא שמענו על נשים הישנים בסוכה, ואפילו באה"ק, זולת אחת בעיר וכו', והרי לדעת הרמ"א אולי יצא שכרם בהפסדם, שהרי בכה"ג שהשינה בסוכה לבד גורם צער הרי אין מקיימים מצות סוכה, וגם לפעמים מבטלים מצות שמחת יום טוב. וצ"ע. ואכ"מ.

38. ראה של"ה הנ"ל הערה 11: "אבל כל זה שינויי דחיקי והמקיים המצוה כתיקונה זוכה ורואה פני שכינה". [אבל יעיין שם בשל"ה שאח"כ הביא טעם מחודש בשם מורו מהר"ש להקל בענין השינה בסוכה. ואכמ"ל]. ובספר יוסף אומץ אות תרכ"ג כתב בא"ד, וז"ל: וכן בענין השינה אע"פ שכתבו האחרונים טעם למקילים הלא הוצרכו לזה כדי ללמד סניגוריא על המנהג אשר נתפשט להקל בה מאד אבל באמת המעיין יראה כי סברת המקילין המה גרועות וחלשות מעוטות מאד, לכן כל בעל נפש יחוש לעצמו שלא לבטל מצוה רבה, עכ"ל. וראה גם יסוד ושורש העבודה הנ"ל הערה 20.

39. ועל דרך מ"ש בשו"ת נודע ביהודה מהדורה קמא - או"ח סימן כד (בענין חוזר וניעור בחמץ אחר חגה"פ): "ידע נאמנה שבכל מדינות פולין ובכל מדינות הללו נוהגין להקל, גם הדבר פשוט להקל כיון שזהו מסקנת רמ"א, כדאי הוא לסמוך עליו". וע"ד מ"ש בשו"ת שאילת יעבץ ח"א סימן קסח (לענין מנהג שהוא "קבוע נמשך ובא דור אחר דור ועברו כמה דורות שהיו בהם גדולי ישראל... ולא ביטלוהו"): "... ויונח ששגגה היתה, ראוי לומר שגגת מנהיגים כזאת היא רצון הבורא (דוגמת מ"ש שילחי מכות [כג, ע"ב] שלשה דברים (הסכימו) עשו בית דין שלמטה והסכימו בית דין שלמעלה [על ידם]) ע"כ ח"ו לעשות שקר בנפשי לצייר אפי' איזה ספק לחומרא, דפשיטא כיון דנהוג נהוג, נהרא נהרא ופשטיה (על מנהג כזה ודאי נאמר מנהג עוקר הלכה, וכענין שמצינו ג"כ בהלכה שעוקרת מקרא פ"ב דסוטה)".

40. מעין דוגמא: באו"ח סס"א סכ"ד (בנוגע למצות קריאת שמע), סתם המחבר ופסק: "צריך לקרות קריאת שמע בטעמים כמו שהם בתורה". וברמ"א שם כתב: "אבל לא נהגו כן במדינות אלו, ומ"מ המדקדקים מחמירים בכך". היעלה על הדעת לבא בטענת פושע לאלו שאינם מדקדקים וקוראים ק"ש פעמיים בכל יום בלי טעמי הנגינה!?

ועוד הגע בעצמך: כו"כ פעמים כתב הרמ"א ע"ד הלשון שכתב בנידון השינה בסוכה - ולדוגמא ראה: רמ"א או"ח סשכ"ג ס"ד ["כבר פשט המנהג במדינות אלו להקל, וכסברא הנזכרת"]. שם סתרמ"ו ס"ג - לענין מצוה דאורייתא ["איכא מאן דאמר בגמרא דכשר וע"כ נוהגין באלו המדינות לכתחלה לצאת באלו ההדסים המובאים ואין ג' עליו בגבעול אחד. ויש מי שכתב דהדסים שלנו אינן נקראים הדס שוטה. הואיל והם שנים על גב שנים

יהודים שומרי תומ"צ, בפרט בחוץ לארץ, ואפילו כאלו שיש להם סוכות גדולות וחמות "בתוך הבית" אינם ישנים בסוכה, מטעמים הנ"ל.

ו. הסברים על פי פרד"ס למנהג שאין ישנים בסוכה

כעת נשוב לדון במנהג חסידים. והנה מצינו כמה מנהגים שנתפשטו בזמנים ומקומות מסויימים, אשר על פי המבואר בתורת הנגלה הוצרכו הפוסקים ליכנס בפרצות דחוקות כדי ליישבם, ואלו הצדיקים הבאים בסוד ה' גילו לנו דאפילו כאשר לפי ההשקפה השטחית נראה שמנהגים אלו לא נתקבלו בקרב קהילות ישראל ויראים ושלמים אלא מפני הלחץ והדחק וכיו"ב מתנאי הזמן והמקום, מ"מ באמת יסודותם בהררי קודש, ושורשם גבוה מעל גבוה מאד נעלה [וכפי שיתבאר לקמן]. וכ"ה בנידון דידן:

א. הרב הגאון ר' יחיאל מיכל היבנר זצ"ל, תלמיד מובהק של הגאון ר' שלמה קלוגר זצ"ל ומגדולי רבני גאליצי⁴¹, דרש בשבח המנהג שלא לישון בסוכה - לאלו שנוהגים כן - וכך הוא כותב בספרו "הדרת קודש"⁴², וז"ל: "והנה הרמ"א סימן תרל"ט כתב בשם המרדכי דלא נהגו לישון בסוכה משום צינה. וצבי והוסיף מדילי' דאי אפשר לקיים תשובו כעין תדורו. ולפי זה אינו מובן דעל כל פנים יותר טוב מלישון בביתו.⁴³ אך כוונתו על דרך שאמרו בינומא (יו"ד ע"ב) דלשכה של כהן גדול חייבת במזוזה דלא יאמרו כהן [גדול] חבוש בבית האסורים כו' דגם בסוכה הוא כן, דהוי גנאי בדבר והוא ביזוי מצוה, ונראה כאילו הקב"ה מטריח על ישראל לחובשם בבית האסורים, עיין שם דנ"ט סע"ב.⁴⁴ ורק להמדקדקין במצות התירו לפרושין דהם ששים ושמחים במצוה ואין מחסור ליראיו ולא

ואינן כהדס שוטה המוזכר בגמרא, ולכן נהגו להקל". רמ"א יו"ד: סל"ט סי"ג [ויש מתירין למשמש בסוכות ולמען בהם כו' ואף ע"פ שהוא קולא גדולה, כבר נהגו כל בני מדינות אלו ואין למחות בידם מאחר שיש להם על מה שיסמוכו]. סק"ד ס"א [ויש מתירין בשכר של דבש ותבואה... וכן נוהגין להקל במדינות אלו]. יו"ד סקנ"א ס"א (לענין מכירת דברים לעובדי כוכבים): "ונהגו להקל כסברא הראשונה, וכל בעל נפש יחמיר לעצמו". שם: סק"ס סי"ח [וכן נוהגין להקל, אע"ג דיש מחמירין]. סקס"ב ס"א [וכן נוהגין להקל ואין למחות בידם, כי יש להם על מי שיסמוכו]. סקצ"ה סי"ד [וכן נוהגין להקל בזה, ויש להחמיר]. סר"א סע"ה - לענין הטלת מים חמין במקוה וכיו"ב [ויש מקילין ומתירין להטיל חמין במקוה כדי לחממו ומכל מקום יש להחמיר אם לא במקום שנהגו להקל, אז אין למחות בידן]. וכי יעיז אדם לומר שאלו הנוהגים כאחד מהקולות הנזכרות בדברי הרמ"א הנ"ל ה"ה עוקרים הלכות ומצוות ח"ו!! ישתקע הדבר ולא יאמר!

41. ישב על כסא הרבנות בעיר ניזנוב שבגליציה והי' מקושר בחבלי עבותות אהבה והוקרה לכמה מהצדיקים הגדולים מאורי התורה והחסידות. חיבר ספרים רבים וחשובים.

42. מונקאטש תר"ס ח, ע"ב.

43. לכאורה כוונתו להקשות לפי טעם הרמ"א, [וס"ל דהתנאי של "איש ואשתו" אינו לעיכובא לפ"ד הרמ"א], דאילו לפי טעם המרדכי לק"מ דהרי המצטער צריך לצאת מן הסוכה וכמ"ש המג"א שם סק"ז - עפמ"ש הרמ"א שם ס"ז.

44. צ"ע כוונתו בציוו זה. ואולי הוא טה"ד.

כל הרוצה ליטול את השם יבא ויטול. ויש לומר על דרך הצחות⁴⁵: הישן תחת המטה בסוכה - כשראשו חושב על מטה שבביתו - לא יצא ידי חובתו". עוד כתב שם דלא רק שפטורין אנו מלישון בסוכה [ע"פ נימוקי המרדכי והרמ"א והאשל אברהם] אלא: "... אדרבא, הישנים תמיד בסוכה על פי רוב מקוויים המשל כעבד [ש]מ[י]לא כוס לרבו (סוכה כח, ע"א במשנה) וסביביו נשערה מאד⁴⁶ ויתר העם שרק אוכלין בסוכה מקיימין מצותן בלי מונע⁴⁷ וכל העם על מקומו יבא בשלום כעם ככהן⁴⁸ ולכל אחד ואחד נותנין חופה לפי כבודו⁴⁹ בחסדו יתברך".

הרי שה"הדרת קודש": (א) נתן חיזוק למנהג הקיים, ופסק ד'לא כל הרוצה ליטול שם מדקדק במצוות יבא ויטול'. (ב) ביסס את המנהג שלא לישון בסוכה (גם) על פי חשבונות ושיקולים המיוסדים על מאמרי חז"ל שאינם מהווים דאבוי ורבא. לדבריו מי שאינו ראוי לאיצטלא של 'פרוש' ואעפ"כ 'מהדר' לישון בסוכה, גורם לעלבון שמים [הוא גנאי בדבר והוא ביזוי מצוה. ונראה כאילו הקב"ה מטריח על ישראל לחובשם בבית האסורים]. גם יש לו לחוש מנזיפת אדון העולם באם יצטרך לצאת מן הסוכה מחמת הגשמים וכיו"ב. ה"הדרת קודש" קבע אומר, על יסוד סברות המיוסדות על אגדות חז"ל (ושיש מקום לבע"ד לחלוק עליהם) שמי שאינו ישן בסוכה: "על מקומו יבא בשלום". הוי אומר, שלדבריו אין כאן "פירצה דחוקה" והנהגה המתאימה רק לשעת הדחק שכבדיעבד דמי, אלא אדרבה: אלו ואלו, הישנים ושאינם ישנים בסוכה, עושים רצונו של מקום.

45. בביאור לשון המשנה רפ"ב דסוכה.

46. לשון הכתוב תהלים נ, ג. ורומז הוא למ"ש חז"ל (יבמות קכא, ע"ב. בבא קמא נ, ע"א. ועוד): "וסביביו נשערה מאד, מלמד שהקב"ה מדקדק עם סביביו (אפילו) כחוט השערה". ולכאורה בנידון דידן כוונת ההדרת קודש ב"סביביו" הוא לאלו הישנים תוך הסוכה - בצילא דמהימנותא.

47. לכאורה סברת ה"הדרת קודש" הוא כסברא שהביא בשו"ת שבות יעקב חלק ב סימן י' "דהיכא שישב בסוכה והתחיל במצוה לשמש לפניו במצוה זו וירדו גשמים נראה שאינו חפץ בשימושינו משא"כ כשלא התחיל במצוה כלל". וע"ש בשבות יעקב ש"ש לכאורה קצת ראיה לחילוק זה מדקיימא לן כדעת רוב הפוסקים דבליילה ראשונה צריך לאכול כזית אף אם ירדו גשמים ואי אמרינן הגשמים הם הסימן קללה שהקב"ה אינו חפץ בשימושינו אמאי יאכל בסוכה לילה ראשונה הא הוי כמצוה הבאה בעבירה לעשות נגד רצון וחפץ הבורא יתברך ח"ו אלא ודאי כיון דירדו גשמים קודם שהתחיל במצוה אין זו סימן קללה כלל מה שאינו כן אם כבר התחיל במצוה". [אבל שוב דחה השבות יעקב דברים אלו, איבעית אימא מדבר משנה ואיבעית אימא מסברא: (א) "דהא סתמא אמרינן בריש תענית שהגשמים סימן קללה בחג משמע אפילו בלילה ראשונה שלא נכנס עדיין בסוכה ג"כ הוי סימן קללה"; (ב) "הוא נגד הסברא לחלק כן, דאדרבה יותר טוב שעשה מקצת המצוה ונאנס מלא עשה כלל".]

48. לשון הכתוב - ישעי' כד, ב. הושע ד, ט. [ובדרשת חז"ל עה"כ (ראה שבת קיט, ע"ב): "שהושוו קטן וגדול"].

49. ראה בבא בתרא עה, ע"א.

ב. הובא לעיל מה שדיבר כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ מליובאוויטש זי"ע בשיחת ליל ראשון דחג הסוכות ה'תרצ"ט, בענין השינה בסוכה. אז סיפר אדמו"ר מוהריי"צ שכאשר שמע האדמו"ר האמצעי זי"ע איך שהאברכים ישנים בסוכה, הוכיחם במישור, ואמר להם בזה"ל: "איך אתם יכולים לישון במקיפים דבינה" [פירוש: בסוכה אשר בה שורה קדושה נעלית ביותר]. הוסיף הרבי הריי"צ וביאר שהוכחת אדמו"ר האמצעי מיוסדת על כך שאי אפשר לאנשים כערכנו להיות בטוחים שבשעת השינה לא נפגע בקדושת הסוכה, כי בשעה שהאדם ישן נשאר בו רק קיסטא דחיותא⁵⁰ ואז אין לו שליטה על מחשבותיו וחושיו, ולאידך אדם מועד לעולם בין ער ובין ישן⁵¹ והרי הוא אחראי על מעשיו וכו' בשעת שינתו,⁵² ע"ש.⁵³

נמצינו למדים עוד טעם על העדר השינה בסוכה שהוא מחמת גודל קדושת המקום, וכפי שביאר רבינו כ"ק אדמו"ר זצוקלל"ה: "שבסוכה מאיר אור אלקי גדול ביותר שהוא נעלה מכדי שיוכל לירד ולבא בהתלבשות בהאדם (בפנימיותו), אלא האור מקיפו בבחינת מקיף⁵⁴... ומאחר ששם מאיר אור אלקי נעלה כזה - איך אפשר לישון שם! על דרך לשון הכתוב (ויצא כח, טז): "אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי", (שם ידעתי לא ישנתי במקום קדוש כזה - פירוש רש"י).

רבינו זי"ע אף הקדים תירוץ לקושיא שרבים מקשים בענין זה, וז"ל: ואין להקשות מדוע לא מצינו הנהגה כזו בדורות שלפנ"ז, גם לא אצל הגדולים כו' שידעו מתורת הקבלה ובודאי שהרגישו אור המקיף דסוכה - כי אצל יחידי סגולה אלה, גם שינתם היתה (לא רק) תוצאה מצד טבע הגוף, כי אם) מדריגה גבוה ביותר בעבודת ה' (השייכת ל"מקיפים דבינה". עכלה"ק.

[ומענין לענין באותו ענין - ככל הדברים האלה וככל החזיון הזה מצאתי בשו"ת דברי יציב להגה"ק ר' יקותיאל יהודה מצאנז-קלויזנבורג זצ"ל (או"ח סימן עדר): הפוסקים כתבו

50. ראה זהר ח"א פג, ע"א. תורה אור לך לך יב, ג. לקוטי תורה אמור לא, ב. שם, עקב יד, א.

51. לשון המשנה - בבא קמא כו, ע"א.

52. להעיר מרש"י נזיר סו, ע"א ד"ה אורחיה וכו'. ומובן וגם פשוט שטעם זה שייך גם ברוקנים. וראה סוכה כו, ע"ב ובפרש"י שם ד"ה הילדים וד"ה שרגילין. וד"ל.

53. "פעם אחד סיפרו לאדמו"ר האמצעי שאברכים ישנים בסוכה, האט ער - אדמו"ר האמצעי זיי געגעבען דעם אמת'ן חלק, ואמר: שלאפן אין מקיף, מילא לערנען אין מקיף הרי זה דחק ונכנס, אבער שלאפן אין מקיף??! אדם מועד לעולם (נסתפקו השומעים אם זהו גם כן מדברי אדמו"ר האמצעי או הוספת כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ), והסביר: בעת שהאדם הוא בחיותו דהיינו שהוא ער, אז הוא שליט על עצמו, אבל בעת השינה שאז הוא רק קיסטא דחיותא איז ער קיין בעל-הבית ניט אויף זיך".

54. בלקוטי שיחות שם: "כמו שהסוכה כפשוטה, מקיפה - 'מחבקת' את האדם, ולא רק את האדם בלבד (עכ"פ ראשו ורובו) אלא גם את שולחנו - באופן שכל עניניו צריכים להיעשות בהמקיף של הסוכה - 'תשבו כעין תדור'".

שמותר לקיים מצות עונה בסוכה.⁵⁵ ואדרבה, כיון שזהו ממעשה דירתו הי' צ"ל בסוכה.⁵⁶ אבל בפירוש הש"ך עה"ת פרשת אמור כתב "שתשמיש המטה אסור בסוכה" מפני קדושת המקום.⁵⁷ וכתב בדברי יציב דיש לומר "דאלו ואלו דברי אלקים חיים, דבדורות הקדמונים שזיווגם היה בקדושה וטהרה, יש לומר דאדרבא, קדושת סוכה מסייעת להקדושה, אבל אחר ירידת וחולשת הדורות, יש להמנע מזה מחמת קדושת הסוכה וכמ"ש הש"ך עה"ת ודו"ק". עכ"ל.

עוד איתא בשו"ת דברי יציב שם, דאף שלפי דעת הרמ"א עיקר מצות סוכה היא לדור בסוכה עם אשתו כדרך שאדם דר בבית כל ימות השנה, [ולא נזכר בשום פוסק או מקובל, ראשון או אחרון, שתמנע אשה מלשבת בסוכה⁵⁸], מ"מ קבלה בידו מזקנו הגה"ק בעל דברי חיים זצ"ל שעדיף שלא תכנס אשה לסוכה כלל וכלל (כדי שלא לפגוע בקדושת הסוכה וכיוצ"ב).⁵⁹ ועפ"ז כתב עוד בדברי יציב, דאף שלפי דעת הרמ"א (הג"ל ס"ב) אין יוצאים ידי חובת שינה בסוכה אלא אם כן גם אשתו תישן בסוכה, וכמשנ"ת,⁶⁰ עדיף (להחליט בעקבות הדברי חיים) לוותר על קיום המצוה כפי שיטת הרמ"א, כדי שלא לפגוע בקדושת הסוכה ע"י כניסת אשה לשם.⁶¹ וכך הורה בדברי יציב להלכה ולמעשה.

העולה מדבריו: (א) שע"פ הלכה בוודאי עדיף שנשים יכנסו לסוכה וגם יישנו בתוכה, ועי"ז יקיימו הן מצות סוכה בתורת רשות, ובעליהן חובת הישיבה בסוכה לכל הדיעות. וכן נהגו בדורות ראשונים. (ב) בתקופה מסויימת גילו מקצת חכמי הקבלה האחרונים שיש להמנע מקיום מצות עונה בסוכה, כיון שמצד ירידת הדורות עלול הדבר לפגוע

⁵⁵ ראה ט"ז או"ח סתר"ט סק"ד. וראה גם ברכי יוסף שם סק"ג.

⁵⁶ ראה ט"ז או"ח סתר"ט סק"ד. וראה גם ברכי יוסף שם סק"ג.

⁵⁷ ראה דרכי משה - נעתק לעיל הערה 11.

⁵⁸ וראה תשובות המיוחסות לר' יוסף גיקאטילה (נדפסו בספר "אמת ליעקב" - "ספר יובל - פריימאנן" י"ל בברלין בשנת תרצ"ז) שאלה ז' (שם עמ' 169), וז"ל: שאלה: יודיענו מורנו על ענין תשמיש המטה בסוכה אם הוא אסור או מותר כי יש אומרים שהוא אסור ואנחנו בקשנו הכרעות מפוסקים ולא מצאנו לו שום זכירה אם אסור או מותר? תשובה: דעו לכם שזה הדבר באמת לא נמצא שום פוסק שזכר איסורו כמו שאמרתם ואם נמצא ולא ראינוהו אם קבלה נקבל. אבל שמענו מפי מגידי אמת שאומרים בספר הזהר מאסר אותו, ואם הזהר אוסר מי יוכל להתיירו. וטעמא דמסתבר הוא שהסוכה רומז לדברים עליונים, ואע"פ שיש לנו כמה טענות [להשיב] בזה, מי יוכל להביא עצמו בין ההרים הגבוהים אלא קבלה נקבל. עכ"ל. וראה גם בית דוד (שאלוניקי תק"י) או"ח סתמ"ד - הו"ד בספר עיקרי הד"ט או"ח סימן לב אות יב.

⁵⁹ ואדרבה, בדברי הפוסקים מבואר שאשה שמקיימת מצות סוכה מקבלת שכר כמי שאינה מצווה ועושה, והרבה נשים נוהגות כן עד היום הזה.

⁶⁰ וע"ש דכששתו נדה יש טעם נוסף שלא תכנס לסוכה.

⁶¹ כן הבין הדברי יציב בדעת הרמ"א. כנ"ל בפנים ס"ג.

⁶² בדברי יציב שם כתב - שלא יקיים מצות עונה בסוכה, נכלל ג"כ בכוונת בעל הדברי חיים זי"ע שאמר: "אשה שלא תשב בסוכה הנני מבטיח לה בנים הגונים" "שלא תחשוב שקדושת הסוכה יסייע לה להמשיך בנים קדושים. דאדרבא קדושת סוכה נשגבה מאד דיש להמנע מזה, ואז תזכה לבנים הגונים".

בקדושת הסוכה. (ג) בתקופה מאוחרת יותר גילה הדברי חיים שלדעתו, 'עכשיו', עדיף שלא יכנסו נשים לתוך הסוכה כלל, כיון שמצד ירידה נוספת בדורות האחרונים, עלול הדבר לפגוע בקדושת הסוכה, ועל כן (ד) מנהג צאנז הוא להעדיף שיהיו הענינים על צד היותר טוב לפי המבואר בפנימיות התורה שנתגלתה בדורות האחרונים, אע"פ שיחסר המזג ע"פ המבואר בהלכות התורה הנגלות לנו ולבנינו].

ז. הסברת כ"ק אדמו"ר זי"ע מליובאוויטש - סוד אור מקיף והלכות מצטער⁶²

אחרי עלותו על כס נשיאות חסידות חב"ד, שנים רבות טרם דיבר כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקללה"ה על כך בהתוועדות רבתי עם, פנו שני שואלים (שלא נימנו על עדת החסידים) להרבי בבקשה שיבאר להם את המנהג ה'יוצא דופן' של חסידי חב"ד שאין ישנים בסוכה.

מתוך המסמכים שיש בידינו נראה ברור שהם שמעו על מנהג זה מאת חסידים וותיקים שנהגו כך ע"פ מסורתם,⁶³ והללו שאלו איך מתאימה הנהגת החסידים עם המפורש בשולחן ערוך. ברבות הימים דיבר רבינו באריכות על דבר ענין זה בהתוועדויות חג הסוכות, שמחת תורה ושבת בראשית ה'תש"ל ולקראת חג הסוכות ה'תשמ"ז נדפסו הדברים בספרו הגדול לקוטי שיחות.⁶⁴

והנה כ"ק אדמו"ר זי"ע ביאר גם כן דיסוד ההיתר ע"פ הלכה שלא לישון בסוכה הוא מדין מצטער. אלא שלפי ביאור המרדכי, הרמ"א, והט"ז והפוסקים הנמשכים אחריהם, הרי הצער [או החסרון ב"תשבו כעין תדורו"] בא מחמת הקור או הפירוד בין איש לאשתו, ואילו בלקוטי שיחות ובאגרות קודש הוסיף עוד ביאור ומחדש דיש חסידים כאלה שאצלם הצער בא כתוצאה מהטעם הפנימי שמחמתו יש מקום להמנע משינה בסוכה. זה גופא שבסוכה מאיר אור נעלה ביותר (מקיפים דבינה) גורם - במישרין או בעקיפין - למצב של מצטער, שהשינה בסוכה מפריע לו, ושוב הדר דינא דהמצטער פטור מן הסוכה. אלא

62. הבהרה: שמעתי מהרה"ג הרה"ח ר' אהרן שפירא שליט"א, רב דשכונת "פרדס כץ" בעיר בני ברק, שקיבל מרבינו, שכל ההסברים הבאים לקמן בענין המצטער מחמת קדושת הסוכה שפטור מן הסוכה, לא באו אלא כיהודה ועוד לקרא, להסברים שנאמרו בפוסקים, ראשונים ואחרונים, להצדיק את מנהג אלו שאין ישנים בסוכה. אם באנו לדון מפאת שורת הדין והחוב בלבד, הרי יש לנו על מי לסמוך וכמשנ"ת.

הרבי הדגיש כמ"פ שלא בא אלא לבאר את זה שאפילו נשיאי ישראל [ועד"ז חסידים וותיקים המהדרים במצוות עד קצה האחרון] שקיימו כל המצוות בכלל ומצות סוכה בפרט על צד היותר טוב, סמכו בענין השינה בסוכה אכחא דהיתרא, וכמבואר בלשון רבינו בלקוטי שיחות שם (ס"א וס"ח) עיי"ש.

63. במכתב מיום ז' מרחשון תשט"ו - נדפס ב"מכתבים מאת האדמו"ר מליובאוויטש" [באנגלית] ח"א (קה"ת תשל"ט) עמודים 153-154 כותב הרבי לשואל אלמוני: "הרב... מסר לי שאלותיך על דבר מנהג חב"ד שלא לייפות את הסוכה בנוי סוכה, וע"ד מנהגם שלא לישון בסוכה".

64. לקוטי שיחות חכ"ט עמוד 211 ואילך.

שהסבר הדבר, איך ובמה מפריעים האורות להשינה, ביאר רבינו באופנים שונים קצת זמ"ז.⁶⁵

במכתב מיום כ"ד אלול, ה'תשט"ו⁶⁶ כתב רבינו לשואל: במענה על מכתבו מי"ז אלול, בו כותב אודות הענין דשינה בסוכה ומעורר ע"ד מנהג איזה מאנ"ש במקומות מיוחדים בזה. הנה עליו להודיע אצלם אודות היסוד של מנהגם זה, כי בלי ספק ידועים הם מאז לשומרי תורה ומצוות ומדקדקים בהם. וזאת למודעי, אשר בענין השינה בסוכה הרבה יש להאריך [ומהנקודות בזה: שלילת דבר בזוי בסוכה. ומצטער], ואכ"מ.

ובמכתב נוסף שכתב רבינו באותה שנה מיום ז' מרחשון (באנגלית) כתב, וז"ל [בתרגום מאנגלית ללה"ק]: הרב [פלונין] מסר לי את שאלתך: מדוע חסידי חב"ד אינם נוהגים... לישון בסוכה? שאלתך טעונה תשובה ארוכה יותר מאשר מכתבי זה יאפשר, אבל תקותי שהנקודות דלהלן תספקנה. [...] כדי לשמור על קדושת הסוכה, וכדי לעורר ולהגביר יחס של קדושה לסוכה, השינה בסוכה אינה נהוגה אצלנו. היסוד לזה הוא בשניים: (א) קיים כלל שהמצטער פטור מן הסוכה. (ב) בשעת השינה אין אדם שולט בעצמו. יתירה מזו, עצם לבישת ופשיטת הבגדים וכיו"ב יוצר בהכרח יחס של חולין למקום שמשמש כחדר שינה. הפחתה ברמת היחס לסוכה (כזו שנעשה ע"י השינה בתוכה כנ"ל) מכפי שהי' צריך להיות היחס ההולם את מצוותיו של הקב"ה, שבהן הוא קידש כל יהודי, בודאי תורגש ע"י חסיד חב"ד עד עומק נפשו כתוצאה מידיעותיו בתורת החסידות וחינוכו החסידי, ותגרום לו צער רוחני עמוק. שני השקולים האלה ביחד הביאו למנהג שלא לישון בסוכה. אמנם, אם יהודי מרגיש בבטחון גמור שהשינה בסוכה לא תפגע במאומה ביחסו לקדושת הסוכה, ושעל כן הוא פנוי מכל צער נפשי שהי' יכול להגרם על ידי זה, הרי הוא מחוייב לישון בסוכה, כפי שמחייב הכלל של 'תשבו כעין תדורו' - לדור בסוכתו במלוא מובן המלה. תקותי שהנ"ל יספק תשובה מספקת לשאלתך. אם תרצה הבהרה נוספת, אל תהסס לכתוב אלי".

נ"ל דאפשר לסכם היוצא משתי אגרות אלו כך: (א) ההלכה קובעת שמי שאינו מרגיש בנוח כאשר הוא ישן בתוך הסוכה [במדה כזאת שאילו הי' בתוך ביתו הי' עוזב את חדר

65. הטעם לכך נראה לומר, דבלאה"כ הרי הנימוק הפנימי להמנהג שאין ישנים בסוכה אין לו כל קשר ושייכות להטעם המבואר בפוסקים, [דאילו הטעם ע"פ נגלה הוא החסרון ב"תשבו כעין תדורו" (איש וביתו, מצטער וכו') צער גופני וגשמי, והטעם ע"פ חסידות הוא משום עוצם קדושת הסוכה], ורבינו רצה לתת הסבר כזה שהנגלה והפנימיות יחדיו יהיו תואמים, וכפשי"ת לקמן בגליון הבא שזהו יסוד מוסד בתורת רבינו, וע"כ ביאר שבאיש הנעלה הרי החסרון בתשבו כעין תדורו שמחמתו פטור מלישון בסוכה ע"פ הלכה ה"ה יוצא ונמשך מהטעם הפנימי וכפי שיתבאר.

66. אג"ק חט"ו (קה"ת ה' תשמ"ט) עמוד תיד.